

CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ THỰC TIỄN SỬ DỤNG NĂM 2010 LÀM NĂM GỐC và một số lưu ý khi đổi năm gốc

Nguyễn Thị Việt Hồng*

Trong thống kê, các chỉ tiêu kinh tế tổng hợp thường được tính theo giá thực tế và giá so sánh. Mục đích của việc tính các chỉ tiêu theo giá so sánh là để nghiên cứu tốc độ tăng trưởng về mặt lượng của các hoạt động kinh tế. Qua thời gian, các tương quan về giá và lượng của sản phẩm kỳ gốc có xu hướng thay đổi ngày càng nhiều, ảnh hưởng đến tính chính xác của các chỉ tiêu tổng hợp theo giá so sánh. Do đó, sau một thời kỳ nhất định, cần thiết phải thay đổi kỳ gốc để tính lại một số tiêu chuẩn thống kê cho phù hợp hơn với điều kiện hiện tại.

Thay đổi năm gốc, nói một cách ngắn gọn, là thay đổi thời kỳ thu thập số liệu đối với yếu tố giá và lượng của sản phẩm để tính toán một số tiêu chuẩn thống kê cần thiết cho một năm gốc mới. Chu kỳ thay đổi năm gốc đối với mỗi quốc gia là không hoàn toàn thống nhất. Phần lớn các nước sử dụng năm gốc trong khoảng từ 5 đến 10 năm, nhưng một số nước việc thay đổi năm gốc lại được thực hiện theo chu kỳ ngắn hơn. Tài khoản Quốc gia 1993 của Liên hợp quốc khuyến nghị thay đổi năm gốc nên được thực hiện hàng năm, nhưng chưa có quốc gia nào trên thế giới thực hiện được theo khuyến nghị này. Thông thường, năm được chọn làm năm gốc là năm bắt đầu hoặc năm giữa của thập kỷ, phù hợp với thời

kỳ kế hoạch 5 năm và là năm có nền kinh tế tương đối ổn định, không có yếu tố bất thường hoặc khủng hoảng kinh tế xảy ra.

Từ ngày thành lập đến nay, ngành Thống kê đã có 5 lần thay đổi năm gốc, đó là vào các năm 1961, 1970, 1982, 1989, 1994. Năm 2009, ngành Thống kê đã quyết định chọn năm 2010 làm năm gốc so sánh mới thay cho năm gốc 1994 dựa trên một số cơ sở lý luận và thực tiễn như sau:

- Việc thay đổi năm gốc xuất phát từ đòi hỏi của chính phương pháp tính một chỉ tiêu theo giá so sánh. Ba phương pháp phổ biến được các quốc gia trên thế giới sử dụng để tính các chỉ tiêu theo giá so sánh, đó là:

(a) *Phương pháp xác định giá trị trực tiếp từ lượng thực tế năm báo cáo và giá của từng loại sản phẩm của năm gốc.* Phương pháp này đòi hỏi phải thu thập được khối lượng chi tiết của sản phẩm trong năm báo cáo với giá tương ứng của những sản phẩm đó tại năm gốc. Đây là phương pháp được Tổng cục Thống kê áp dụng phổ biến đối với tất cả các loại sản phẩm thuộc ngành nông nghiệp, lâm nghiệp, thủy sản và công nghiệp từ khi thành lập đến nay trên cơ sở xây dựng Bảng giá cố định của năm gốc. Tuy nhiên, trong điều kiện phát triển và sự tiến bộ

* Viện Khoa học Thống kê

của khoa học kỹ thuật, sản phẩm luôn thay đổi cả về số lượng và chất lượng nhưng lại không thể cập nhật được trong bảng giá cố định, vì vậy sử dụng Bảng giá cố định là rất khó khăn cho công tác thống kê, ảnh hưởng đến tính chính xác của số liệu.

(b) *Phương pháp chỉ số khối lượng*: dùng chỉ số khối lượng để ngoại suy chỉ tiêu cần tính theo giá so sánh (giá của năm gốc) theo hai cách: (i) nhân giá trị sản phẩm năm gốc với chỉ số khối lượng của năm cần tính so với năm gốc; hoặc nhân giá trị sản phẩm theo giá so sánh của năm trước năm báo cáo (năm t-1) với chỉ số khối lượng của năm báo cáo so với năm trước (tức năm t so với năm t-1). Sử dụng phương pháp này đòi hỏi phải tính được chỉ số khối lượng sản phẩm hàng năm so với năm gốc hoặc năm trước năm cần tính. Do độ tin cậy của kết quả tính toán kém hơn các phương pháp khác nên phương pháp này thường được khuyến nghị sử dụng khi không áp dụng được phương pháp khác và sử dụng khi nền kinh tế có lạm phát cao.

(c) *Phương pháp chỉ số giá*, sử dụng hệ thống chỉ số giá để chuyển các chỉ tiêu được tính theo giá thực tế về giá so sánh bằng cách lấy giá trị được tính theo giá thực tế của năm báo cáo chia cho chỉ số giá tương ứng. Để sử dụng phương pháp này đòi hỏi phải có hệ thống chỉ số giá sản xuất, chỉ số giá tiêu dùng và chỉ số giá nhập khẩu tương đối hoàn chỉnh. Đây là phương pháp được nhiều quốc gia hiện nay đang sử dụng do những ưu điểm vượt trội của chúng so với hai phương pháp trên vì: (i) thông tin về giá của hàng hóa và dịch vụ dễ thu thập đầy đủ hơn so với việc thu thập thông tin về lượng sản

phẩm sản xuất ra trong kỳ và (ii) chỉ số giá thường được tính cố định trong một thời kỳ ngắn (thường là 5 năm trở xuống) nên dễ điều chỉnh yếu tố thay đổi về chất lượng hàng hóa, đồng thời cũng dễ thay đổi trong danh mục chỉ số giá nếu có thêm sản phẩm mới hoặc mất đi của các sản phẩm lạc hậu, lỗi thời.

Với những ưu điểm vượt trội của “Phương pháp chỉ số giá” và sự phát triển của công tác thống kê giá trong một số năm gần đây, Tổng cục Thống kê quyết định dùng “Phương pháp chỉ số giá” là phương pháp chủ yếu để tính các chỉ tiêu kinh tế của Việt Nam theo giá so sánh.

Như vậy, nếu xem xét chung về phương pháp tính, cho dù sử dụng phương pháp nào trong ba phương pháp trên để tính các chỉ tiêu theo giá so sánh thì sau một thời gian nhất định đều phải thay đổi năm gốc để các chỉ tiêu thống kê tính theo giá so sánh phản ánh được sát thực tình hình phát triển của nền kinh tế. Năm gốc 1994 đang được sử dụng tính đến nay đã là 16 năm. Đây là khoảng thời gian quá dài so với độ dài trung bình sử dụng của một năm gốc đối với Thống kê Việt Nam và cả đối với thống kê của các quốc gia khác trong khu vực⁽¹⁾.

- Quá trình phát triển nhanh chóng của nền kinh tế Việt Nam trong thời gian qua, nhất là từ năm 2000 đến nay, theo cơ chế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, có nhiều yếu tố tác động mạnh đến sự thay đổi về cơ cấu, chất lượng và giá cả sản phẩm tạo ra sự khác biệt nhiều so với năm 1994, cụ thể là: sự thay đổi cơ chế quản lý kinh tế từ thể chế kinh tế kế hoạch hóa tập trung, sang cơ chế kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa; thay đổi về cơ cấu kinh tế theo hướng giảm nhanh tỷ trọng GDP của

⁽¹⁾ Chu kỳ chuyển đổi năm gốc của Thái Lan là 10 năm; Singapore là 5 năm; Hàn Quốc là 5 năm; Malaysia là 5 năm.

khu vực nông, lâm nghiệp và thủy sản trong tổng GDP của cả nền kinh tế, tăng tỷ trọng GDP của khu vực công nghiệp và xây dựng; sự thay đổi nhanh chóng về công nghệ và kỹ thuật sản xuất của nền kinh tế phát triển và khả năng đáp ứng của ngành kinh tế.

- Năm 2010 là năm đầu tiên của một thập kỷ mới, năm cuối của một thời kỳ kế hoạch 5 năm và chuẩn bị cho một thời kỳ kế hoạch mới, nhiều chỉ tiêu kế hoạch phát triển của đất nước giai đoạn 2011-2015 được phê chuẩn cần phải có những số liệu để theo dõi, giám sát và đánh giá việc thực hiện kế hoạch. Nếu chọn ***năm trước 2010*** làm năm gốc mới là rất khó khả thi vì thời gian đã qua, không có nguồn số liệu để làm cơ sở cho việc tính toán quyền số khối lượng và thống nhất các nguồn thông tin phục vụ công tác tính chuyển toàn bộ số liệu cần tính theo giá so sánh về năm gốc mới. Nhưng nếu chọn ***năm sau năm 2010*** làm năm gốc mới sẽ thuận tiện nhiều hơn cho ngành Thống kê trong việc chuẩn bị các nội dung cần thiết cho việc chuyển đổi năm gốc, song không bảo đảm được tính kịp thời và tính phổ biến đối với năm được chọn làm năm gốc theo thông lệ quốc tế. Mặc dù năm 2010 nền kinh tế Việt Nam có thể chưa thực sự ổn định sau khủng hoảng kinh tế, nhưng với quyết tâm cao của Chính phủ, lạm phát sẽ được kiểm soát và tốc độ tăng trưởng được duy trì ổn định. Hơn nữa, theo phân tích của một số chuyên gia kinh tế, kinh tế Việt Nam có khả năng hồi phục nhanh sau suy thoái kinh tế nên sẽ sớm ổn định hơn so với các nước khác. Vì vậy, chọn năm 2010 làm năm gốc sẽ bảo đảm được tính kịp thời, phù hợp với thông lệ chọn năm gốc mà vẫn bảo đảm cho ngành Thống kê có điều kiện chuẩn bị nguồn thông tin cần thiết phục vụ công tác chuyển đổi năm gốc.

- Một trong những điều kiện quan trọng đảm bảo cho việc chuyển đổi năm gốc 1994 sang năm 2010 thành công là sự phát triển của ngành Thống kê trong những năm gần đây. Ngành Thống kê được tiếp cận với các kỹ thuật và phương pháp thống kê mới trong hầu hết các lĩnh vực, đặc biệt trong lĩnh vực tài khoản quốc gia. Thống kê Việt Nam đã áp dụng Hệ thống tài khoản quốc gia từ năm 1993. Năm 2008, Tổng cục Thống kê đã tiến hành điều tra để lập bảng I-O, đồng thời xây dựng bảng nguồn - sử dụng với 38 ngành kinh tế và 81 ngành sản phẩm. Đây là công cụ rất tốt cho việc áp dụng phương pháp chỉ số giá để tính các chỉ tiêu kinh tế theo giá so sánh.

- Sự phát triển của hệ thống chỉ số giá cũng được coi là cơ sở thực tiễn quan trọng cho việc chuyển đổi năm gốc 1994 sang năm gốc 2010 vì ngành Thống kê sử dụng “Phương pháp chỉ số giá” để tính các chỉ tiêu theo giá so sánh. Thống kê giá hiện đang nhận được sự quan tâm rất nhiều từ các cơ quan, bộ/ngành cũng như sự tạo điều kiện của Bộ Kế hoạch và Đầu tư, của Lãnh đạo Tổng cục Thống kê, được tiếp cận, học hỏi và chia sẻ kinh nghiệm từ nhiều tổ chức quốc tế. Theo yêu cầu mới về chuyển đổi năm gốc năm 2010, hệ thống chỉ số giá cần phải sửa đổi, bổ sung cho phù hợp với yêu cầu của Bảng nguồn - sử dụng năm 2010. Vì đây là một lĩnh vực phức tạp, cần có sự thống nhất giữa thống kê tài khoản quốc gia và thống kê chuyên ngành, đặc biệt là thống kê Thương mại, Dịch vụ và Giá cả. Tuy nhiên, với hệ thống chỉ số giá hiện có, chúng ta có thể thực hiện được công việc chuyển đổi năm gốc 1994 sang năm 2010 theo “Phương pháp chỉ số giá”.

Bên cạnh những cơ sở lý luận và thực tiễn, ngành Thống kê có một đội ngũ cán bộ đang

công tác tại các vụ nghiệp vụ được đào tạo cơ bản, sử dụng thành thạo máy tính, có kinh nghiệm công tác và có khả năng tiếp cận tiến bộ kỹ thuật. Đây là một yếu tố thuận lợi cho công việc chuyển đổi năm gốc 1994 sang năm 2010 thành công.

Với những nội dung đã trình bày cho thấy: lựa chọn năm 2010 làm năm gốc mới là bảo đảm đầy đủ cơ sở khoa học và thực tiễn. Song khi thay đổi năm gốc, cần lưu ý một số điểm như sau:

- Khi thay đổi năm gốc, dãy số thời gian của các chỉ tiêu thống kê bị “gãy”, không thể so sánh được với nhau qua các năm nếu không có sự liên kết số liệu theo năm gốc mới. Điều này gây khó khăn cho công tác phân tích, đánh giá quá trình phát triển của các hoạt động kinh tế cũng như của nền kinh tế khi sử dụng dãy số thời gian qua các năm gốc khác nhau. Để khắc phục tình trạng này, khi thay đổi năm gốc cần thiết phải **liên kết dãy số liệu** theo năm gốc mới. Liên kết số liệu nên được thực hiện ở mức chi tiết nhất có thể được và kết nối được dãy số liệu càng nhiều năm càng tốt, nhưng ít nhất cũng phải là 10 năm trước năm gốc mới. Liên kết số liệu là một công việc tương đối phức tạp trong thực tế, đòi hỏi phải có sự tham gia của các cán bộ có nhiều kinh nghiệm trong ngành Thống kê và am hiểu nghiệp vụ, chuyên môn, sự hợp tác phối hợp nhịp nhàng của nhiều đơn vị. Trong đó, những cán bộ có kinh nghiệm hoạt động trong lĩnh vực tài khoản quốc gia đóng vai trò quan trọng hơn cả và vai trò của người điều hành công tác này được coi là yếu tố quyết định cho sự thành công của công việc.

- Thay đổi năm gốc ảnh hưởng đến tốc độ tăng của GDP và của các chỉ tiêu tổng hợp đã được công bố. Điều này là do khi sử dụng quyền số cố định kỳ gốc để tính tốc độ tăng trưởng sẽ

làm cường điệu hóa sự tăng trưởng của những năm sau năm được chọn làm gốc. Do vậy, khi sử dụng giá của các năm gốc khác nhau sẽ làm cho tốc độ tăng trưởng của những chỉ tiêu tổng hợp sẽ bị thay đổi so với tính theo năm gốc cũ.

- Trong thực tế, nhiều khi sử dụng các phương pháp một cách máy móc để liên kết số liệu có thể không cho chúng ta kết quả mong muốn, có thể tạo ra những bộ số liệu bị kình giữa các chỉ tiêu tổng hợp với chỉ tiêu thành phần, hoặc sự không thống nhất giữa bộ số liệu cũ và mới. Kết quả tạo ra của quá trình liên kết nhiều khi có những thay đổi khiến những người làm công tác thống kê bị phiền toái khi giải thích với người sử dụng và đôi khi gây sự hiểu lầm là số liệu đã công bố bị điều chỉnh. Vì vậy trước khi tiến hành thay đổi năm gốc, ngành Thống kê cũng cần có những cảnh báo trước với người dùng tin, đặc biệt là đối với các nhà lãnh đạo và những nhà hoạch định chính sách để họ hiểu và tin tưởng vào công việc của ngành Thống kê. ■

Tài liệu tham khảo:

1. Một số thuật ngữ thống kê thông dụng – Nhà xuất bản Thống kê, năm 2004.
2. Bùi Bá Cường - Chủ nhiệm đề tài cấp Tổng cục “Nghiên cứu đổi năm gốc so sánh 1994 sang năm 2005 của một số chỉ tiêu trong Thống kê Tài khoản quốc gia” – năm 2006.
3. Tiến sỹ Lê Mạnh Hùng - Chủ nhiệm đề tài cấp Tổng cục: “Nghiên cứu hoàn thiện hệ thống chỉ số giá thay Bảng giá cố định 1994” – năm 2008.
4. Review of country practices on rebasing and linking national accounts series – ADB/ESCAP Concluding Workshop on RETA 5874 Rebasing and linking national accounts series, 13-16 February 2001, Bangkok.